

Civilization Boundaries
Цивилизационни граници

„АРАБСКИ“ РАННОСРЕДНОВЕКОВНИ МЕЧОВЕ В ДНЕСНИТЕ БЪЛГАРСКИ ЗЕМИ

Самуил Камбуrow

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Настоящата статия има за цел да представи за първи път една различна интерпретация на произхода на част от откритите археологически находки от българските земи, свързани с ранносредновековното въоръжение за близък бой, и по-конкретно – с мечовете и техните конструктивни елементи. На база паралели и сведения от художествени и писмени извори разгледаните образци на въоръжението са погледнати през призмата на арабското (близкоизточното) военно дело, което без съмнение е оказало влияние и върху развитието на византийското военно изкуство. Известно е, че Източната римска империя е мултикултурна по състав на населението си. В нея са преплетени голям брой култури, разпръснати на обширна територия в Източна Европа и Азия. Именно поради тази причина ние бихме могли да очакваме наличието на елементи на въоръжението, характерни за територии, отдалечени на значително разстояние от Балканите, и да свържем тяхното попадане в земите на Първото българско царство с прякото влияние на Византия. Обстойно е обърнато внимание на близкоизточните наративи, в които се споменава за развитието на оръжейни центрове в Близкия изток през периода на ранния халифат – VII – VIII век. Голямото сходство в конструктивно отношение на представените в публикацията ранносредновековни прободно-сечащи оръжия и техни конструктивни елементи, открити в територията на Балканите и Средна Европа, с образци от Близкия изток дава основание да се изведе предположението, че ако непряко внесени от Мала Азия (по търговски и военен път или като дарове), то те са произведени под близкоизточно влияние и вероятно са производна част от военното дело на Близкия изток.

Keywords: Early medieval swords; weapons; Balkans; Middle East; Byzantium; Arabic caliphate

В настоящата публикация ще представя една група от находки на мечове и техни конструктивни елементи от българските земи, за които би могло да се предположи, че са част от източната, и по-точно от арабската военна традиция.

В насипа на Островския вал край Галово (Врачанско) е открит много добре запазен меч (обр.1, 1:a). Мечът е открит случайно (както повечето находки

от този тип) при обработка на земята с трактор и съответно стратиграфският контекст, в който е попадал, е бил разрушен, което, от своя страна, затруднява точната му датировка и интерпретация на събитията, довели до попадането му именно в този район. Мечът от Галово е с липсващ помел, но пък с добре запазен гард, отлят от бронз, с елипсовиден отвор. Оръжието е с дължина 89 см без жлеб по средата, което дава основание на проучвателите, осланяйки се на сведенията на арабския философ Al-Kindi за „Рума“ мечовете, да определят това оръжие като „византийски тип“ меч, чието производство би следвало да се търси на Балканите през IX – X в. Според мен не е напълно основателно да се поставя конкретна датировка на находка, чийто археологически контекст не е ясен. Подобен меч е открит в Черни брод (Словакия) в аварски некропол и отново е определен като „византийски тип“ от проучвателите Kiss и Zaboinik, които го датират в IX в. Неговият гард е сходен с този на някои типове ранносредновековни саби.

Бронзовият гард на меча от Галово намира паралели с подобен гард от частна колекция, открит в Североизточна България, с неясно точно местонахождение, датиран IX – X в. (обр.2). Валери Йотов открива напълно сходен предпазител в интернет аукцион, където е споменато, че произхожда от Централна Арабия и му е поставена дата X – XI в. (Yotov, 2014: 9 – 10) (обр.3). Гардът от Североизточна България и този от Централна Арабия са напълно аналогични, двете находки имат специфичен триъгълен орнамент в централната част, който е характерен за предпазителите на някои мечове с блискоизточен произход. При гарда на меча от Галово този орнамент липсва, но формата му е много сходна с другите два предпазителя. Аналогичен предпазител има и един меч от колекцията на Бойко Ватев, като при него се регистрират и специално оформени отвори в двата края на гарда. Специфичното при този тип гардове е наличието на пластина, която обхваща основата на клина, което е особено характерно за блискоизточните мечове. Именно тази специфична форма на гарда, с извити надолу и заострени рамене, не е позната сред римските и ранновизантийските мечове, а е характерна за мечовете на сасанидите, а също така гардове от този тип са известни и върху някои „индийски“ мечове. Тази форма е позволявала използването на т.нар. *ricasso*, или известно още като „италиански захват“ на меча (обр.4). Този тип предпазител и фехтовален прийом впоследствие са усвоени от арабите след началото на експанзията на Арабския халифат през VII – VIII в. Фехтовалната техника *ricasso* позволява значително по-добър захват и контрол на меча, като се увеличава ъгълът на действие на оръжието от 130° до 160°, което, от своя страна, дава възможност за нанасянето на по-големи поражения върху противника, а също така и за по-маневрени и точни удари, както и за по-лесното откриване на „центъра на удара“. Този вид захват се получава, като показалецът се поставя върху предната част на гарда, а останалите пръсти обхващат ръкохватката и са разположени плътно зад предпазителя. Именно та-

къв е захватът, представен върху сасанидски сребърни блюда, върху които са изобразени бойни или ловни сцени (обр.5). Предполага се, че тази фехтовална техника се появява за първи път в Индия, но първите изображения на воители, използващи *gisasso*, произхождат от територията на сасанидски Иран. Летите бронзови гардове с подобна форма са особено характерни за мечовете, изработвани и използвани в Халифата. До този момент липсват публикувани аналози на меча от Галово в българските земи и вероятността той да принадлежи на арабската военна традиция или поне неговият гард, е значително голяма¹⁾.

Необходимо е да обърне внимание на споменатия по-горе термин „византийски тип мечове“, който до голяма степен е доста условен. Първи опит за съставяне на типология на т.нар. „византийски мечове“ прави Hoffmeyer, основаваща се единствено на изображения от „Мадридски ръкопис“ на Йоан Скилица (обр.6). Именно тя споменава, че най-вероятно част от мечовете и сабите са въведени в европейското ранносредновековно въоръжение от арабите (Hoffmeyer, 1966: 95). Реално, във Византия попадат мечове от различни части на Европа (от териториите на Франкската империя, Скандинавия и Централна Европа) и Азия (от Индия, Арабия и целия Близък изток). Това е така, тъй като към армията на Източната римска империя са привлечани голям брой наемни войскове контингенти, като араби, перси, арменци, иберийци, нормани, маджари, печенег и др., които пристигат въоръжени с характерни за техните военни традиции оръжия. Византийската империя по своята същност е мултикултурна – този факт, както и споменатото по-горе, в някаква степен изяснява наличието на паралели в империята с оръжия, характерни за значително отдалечени от Балканите територии. Тук е мястото да спомена, че освен създадения от Василий II варяжки корпус същият император създава още един корпус от азиатски воители наемници. Този военен контингент е съставен от селджуки, перси и маджари. През втората половина на X в. в писмените извори се появява информация за т.нар. „тюрки вардариоти“, за които се предполага, че са били маджари, заселили се по поречието на Axios (Вардар), които също така са били покръстени от Византия (Laurent, 1940: 275 – 289). Има данни, че именно „тюрките вардариоти“ се включват, като съюзници на Василий II, във войната срещу цар Самуил (Dimitrov, 1998: 82 – 83). За тях се споменава и в грамотата на Василий II след покоряването на българските земи: „Да се събира от всички тях каноникон, както и от властите по цяла България, така и от вардариотите турки, доколкото се намират в българските предели“ (Ivanov, 1931, фототип.изд., 1970: 560 – 561). Майсторите ковачи на мечове във Византия успяват да усвоят технологията за изработка на част от чуждите оръжия за близък бой, като по този начин произвеждат имитации, които „попадат“ в значението на условния термин „византийски мечове“. Този термин съдържа в себе си голяма еkleктика от типове мечове, характерни за военните традиции на отделни народи, с които империята е имала досег. Различните типове мечове и техните конструктивни

особености предполагат различни фехтовални прийоми и прилагането на различни тактики и стратегии по време на близък бой. Вероятно византийското военно дело е усвоило и част от чуждите военни традиции на своите противници с цел да им противостои ефективно. Реално, типология на „византийските мечове“ не би могла да се състави, тъй като тя би представлявала типология на мечове, които са част от отделни военни традиции на народите, съставляващи империята, или с които Византия е имала военен и търговски досег. Не бива да се изключва и вероятността една немалка част от елементите на въоръжението, и в частност – мечовете, да са попаднали в земите на империята вследствие на военна плячка, дарове или като импорти, част от търговския обмен на оръжия. Важно е да се спомене и мнението на Kolias, който заявява, че изготвянето на типология и хронология на т.нар. „византийски мечове“ е, ако не невъзможна, то изключително трудна задача и споменава: „...въпреки устойчивостта на материала за изработка на мечовете не са известни находки, които с основание да бъдат представени за византийски мечове“ (Kolias, 1988: 134).

Преди да продължа с разглеждането на останалите конструктивни елементи на мечове от българските земи и европейските им паралели, чието производство се свързва с военното дело на Близкия изток през VII – XII в., е необходимо да обърна по-съществено внимание на развитието на „арабските“ мечове през този период. Данните от писмените извори и откритите артефакти дават сведения, че през периода на ранния халифат при управлението на Умаядите едно от основните оръжия за близък бой на арабите е бил двуострият меч, а не сабят, както някои изследователи предполагат. Едноострият извит клин с извита по посока на режещата част ръкохватка е характерно оръжие за централноазиатските конни войски. Ранносредновековните релефи, скулптури и изображения върху монети от Близкия изток представят арабите именно с двуостри мечове. Пример за това са паметниците на изобразителното изкуство от VIII в., представящи арабските халифи, държащи мечове. Върху златна монета на арабския халиф Abd al-Malik (685 – 705) владетелят е представен държащ меч, прибран в ножницата си (обр.7) (Alexander, 1999: 172, fig.3). Монетата е датирана 75 г. по Хиджра, или 694 – 695 г. сл.Хр³⁾. В научните среди възникват спорове дали наистина това е фигура на Abd al-Malik ibn Marwan, или е изображение на Muḥammad, но като се има предвид изключително строгата ислямска забрана да се представя образът на Пророка, вероятността изображението върху монетата да е на халифа, е много по-голяма. Друг паметник, представящ наличието на двуостри мечове в арабското военно дело, е гипсовата статуя на арабски воин от Умаядския дворец Khirbat al-mafjar в Йордания, която е датирана 105 – 125 А.Н. (anno Hegirae), или 724 – 743 г.сл.Хр. (обр.8). Ръкохватките на мечовете от изображенията върху монети, открити в същия дворец, са представени с кръгли помели. Подобни са ръкохватките на мечове, намерени в потънал кораб на Фатимидите, открит близо до турското крайбрежие. В момента тези

находки се съхраняват в археологическия музей в Измир (Bass, 1978: 68 – 93). Помел с близка до тази форма, но по-скоро луковичен, е изобразен в арабския ръкопис „Kitab suwar al-kawakib al-thabita“ на Abd al-Rahman al-Sufi, съставен около 444 А.Н. или 1009/10 г.сл.Хр. (обр.9). Ръкописът съдържа текст и изображения, свързани с арабската астрономия, като всяко от съзвездията е представено с човешка фигура. Съответният меч с луковичен помел е държан от воин, олицетворяващ съзвездието Персей. Днес този ценен писмен и художествен източник се съхранява в библиотеката Bodleian (Оксфорд). Помели с луковична форма са представени и в типологията на Hoffmeyer, базирана на изображенията от ръкописа на Скилица, което, от своя страна, би могло да означава, че тази форма накрайници на ръкохватки е била привнесена във Византия именно от арабите. По-късните миниатюри от територията на Иран, които са представляли изображения на воини с двуостри мечове, почти винаги са се асоциирали с арабите. Пример за това е изображение на Rashīd al-Dīn в Jami’al-Tawarikh, датирано 714 А.Н., или 1314/15 г. сл. Хр., в което арабите са представени въоръжени с двуостри мечове с кръгли помели. От XVI в. датира и друго изображение от ръкопис, съхранен днес в Metropolitan Museum of Art под номер 13.228.9, представящо битка между две арабски племена, като воините в него също са представени въоръжени с прави и двуостри мечове (обр.10).

Интерес представлява една сбирка от 36 близкоизточни меча, повечето от които са с надписи върху клина, съхраняваща се в музея Торкарк в Истанбул (Alexander, 2001: 196 – 205). Всичките находки са открити в съкровищницата на мамелюците от XV в. Арабските надписи върху клиновете им са изписани калиграфски и са свързани основно с Muḥammad, неговите асхаби (последователи) и умаядските халифи. Самите мечове са датирани VII – VIII в., в периода на ранния халифат. Тези оръжия са разгледани подробно и комплексно публикувани от Yücel в студията „Al-sayf fi al-Islam“ („Ислямските саби/мечове“) (Yücel, 1988). Там той описва и илюстрира 27 от съответните 36 меча от Торкарк музей. Друг учен, който отделя особено внимание на тези находки, е Ludwig Klaus. Той извършва пълен анализ, описание и датирание на тези мечове, като предполага, че арабските надписи върху клиновете са поставени по-късно, а не по време на изработката им. Един от тези 36 меча според надписа върху клина е определен като „меч на Muḥammad“ (или „мечът на Пророка“)³⁾. В съответната сбирка са налични мечове с надписи с имената на четиримата праведни халифи – Abū Bakr (11/13 А.Н. / 632 – 634 г.сл. Хр.), Umar (13 – 23 А.Н. / 634 – 644 г.сл.Хр.) (обр.11), Osman (23 – 35 А.Н. / 644 – 656 г.сл.Хр.), Ali (35 – 40 А.Н. / 656 – 661 г.сл.Хр.) (обр.12). Интересна особеност на мечовете, определени като принадлежащи на Abū Bakr и Ali, е извитата ръкохватка. Тази особеност е характерна за сабите, а за двуострите мечове, които се характеризират с права, в една ос с клина, ръкохватка, това е голямо изключение. След анализ на арабските надписи се стига до извода, че

всичките с изключение на един са изписани върху двуостри арабски мечове, а не върху саби. Фактът, че толкова голям брой мечове са били съхранявани в съкровищницата на мамелюците, означава, че на този вид оръжие за близък бой се е отдавало голямо символично значение и през XV в. Вероятно чрез тези мечове се е целяло да се демонстрира приемствеността с периода на ранния ислям и владенията на Умаядския арабски халифат. Голяма част от тези клинове са били инкрустирани със златни кръгли пластини, именно по този начин е бил украсен клинът на т.нар. „меч на Muḥammad“.

При прегледа на развитието на „арабските“ мечове важно е да се обърне особено внимание на сведенията от арабските писмени източници. През периода на Ранния халифат – VII – VIII в., са функционирали няколко центъра за производство на мечове. Анонимна арабска хроника дава информация за производството на т.нар. „Mashrafiya“ мечове, за които се предполага, че са изработвани в град Мута, близо до Мъртво море. Известно е, че през 8 г.А.Н. / 630 г.сл.Хр., Muḥammad лично заповядва да се нападне Мута и оттам да бъдат иззети като военна плячка именно мечовете „Mashrafiya“⁽⁴⁾. Друг център за производство на арабски мечове бил град Медина. За него споменава биографът на Muḥammad – ibn Ishāq (704 – 767 г.сл.Хр.), според когото еврейското племе қауница е произвеждало оръжия и е притежавало големи складове за мечове именно в Медина. В южните части на Арабския полуостров се е развивал още един голям производствен център за мечове – Йемен. Там още от предислямския период (т.нар. „Jahiliyyah“) има данни за производството на мечове, чиито изключителни качества са споменавани и възпявани от арабските поети и певци. В арабската поема „Ta‘abbata Sharra“ йеменският меч е описан като „озъбен“ – метафора, която най-вероятно има за цел да го представи като героично и легендарно оръжие. Al-Thaalibi (961 – 1038 г.сл.Хр.) споменава за думите на al-Jahiz относно Йемен, че когато един меч е изработен от индийска стомана и изкован в Йемен, човек трябва много да се пази от него. Това сведение е своеобразно доказателство за търговията с т.нар. „уку-ууц“ индийска стомана между индуси и араби и изработката на клинове на мечове от нея на Арабския полуостров. Според Abu Yūsuf Ya‘qūb ibn Ishāq aṣ-Ṣabbāḥ al-Kindī (801 – 866 г.сл.Хр.) в Йемен са били произвеждани няколко типа мечове. Първи и най-ранни били мечовете тип „Стар“, които се отличавали с изключително качество. Al-Kindī споменава, че те имали специфичен зигзагообразен орнамент, който украсявал по дължина клина, и били изработвани в четири различни дължини. За тези мечове арабският философ дава следното описание: „Тези мечове са с бяла същина – зелена, преди да прониже, и червена след това“. Вероятно се има предвид, че клиновете им са бели преди полиране и зеленикави, преди да се калят. Фактът, че al-Kindī споменава за „пронизване“, дава основание да се предполага, че с тези мечове освен сечащи са се нанасяли и прободни удари. От своя страна, това пред-

полага добре заострени върхове на клиновете им, а не заоблени, каквито се регистрират при някои образци, с които по всяка вероятност са се нанасяли основно сечащи удари.

Вторият тип „йеменски“ мечове, споменати от арабския философ, са т.нар. тип „Qalḵurī“. Те били с напълно изчистени (без шарки) клинове, изключително леки, с дължина от три до четири педи. Някои изследователи предполагат, че става дума не за мечове, а за саби. Третият тип, описан от al-Kindī, бил т.нар. „Sarandībī“, който представлявал мечове със значително широки клинове, изработени от два вида импортна желязна сплав – стомана, внесена от Сарандиб (Шри Ланка) и от Салмани (Иран). Тези данни дават основание да се предполага наличието на добре развит търговски обмен на суровина за изработка на мечове в Йемен, който е внасял метал от различни територии на Близкия и Средния изток, както и от южните части на Азия. Последният, четвърти тип „йеменски“ мечове бил известен като тип „Samsam“. Този тип се характеризирал с относително широк клин. Според al-Kindī мечовете „Samsam“ били изработвани още от периода на Jahiliyyah (предислямския период) и се отличавали с двете дупки за инкрустации в края на клина, като и с двете линии, една от които е вълнообразна, по дължина на острието. Именно този тип мечове били едни от най-популярните през ранноислямския период в цяла Арабия. Предполага се, че меч тип „Samsam“ е бил използван от предислямския воин и поет ‘Amr b. Ma’dikarib al-Zubaydī, чиято история е разказана от средновековния арабски историк ‘Aḥmad Ibn Yaḥyā al-Balādhurī през 895 г. Според тази история един от асхабите (последователите) на Muḥammad – Khālīd ibn Sa’īd ibn al-As, е пленен в битка съпругата и роднините на al-Zubaydī, като последният обещал да приеме исляма, ако те бъдат освободени. След като приел новата религия, ‘Amr дарил своя меч „Samsam“ на Khālīd. Според сведенията от al-Balādhurī впоследствие мечът е бил взет като военна плячка от Mu’āwīyah ibn ‘Abī Ṣufyān след битката при Marj al-Suffar през 635 г.сл.Хр., където Khālīd е бил убит. Впоследствие именно Mu’āwīyah поставя началото на умаядската династия, управлявала Арабския халифат до средата на VIII в. Съответният меч „Samsam“ е преминал през ръцете на много притежатели, като сведенията за него приключват до продажбата му на халиф al-Mahdī (775 – 785 сл.Хр.) за около 80 000 дирхама, което предполага неговите изключително високи качества и символизъм.

Други два големи центъра за производство на мечове в Близкия изток според сведенията на al-Kindī били градовете Басра и Куфа, като оръжията, произведени там, били ценени много поради здравината на стоманата. Важно е да спомена, че именно бронзова матрица с куфически надпис за производство на арабски монети е открита в яма от вътрешния град на Плиска с други предмети, включително и гард на меч с много специфична блискоизточна форма, за който ще стане въпрос по-долу. Това дава основание да се предполага присъствието на арабски воители наемници в българските земи на военна служба при

византийския император. Наличието на дирхами на халиф Ismā'īl ibn Aḥmad (279 – 295 А.Н. / 892 – 907 г.сл.Хр.) (обр.13) в Преслав и на халиф Muḥammad al-Mahdī (775 – 785 г.сл.Хр.) в с. Долни чифлик (Варненско) (обр.14) предполага търговски контакти с лица с блискоизточен произход в българските земи.

Al-Kindī споменава и за Хорасан (Североизточен Иран), където също е било развито производството на арабски мечове. Според арабския философ хорасанците имали два типа мечове – „muḥarrar“ и „salmani“. Първият тип се отличавал с усукан орнамент, изработен чрез длето и впоследствие полиран, а вторият тип се характеризирал с дълъг и тънък клин, широк четири пръста, като общата дължина на тези мечове била около четири педи. Al-Kindī дава сведения и за други производствени центрове на оръжие и в частност на мечове през Ранното средновековие, като споменава Дамаск, Египет, „Рума“ (Византия), Шри Ланка, Индия, а също така и Кеда в Малайзия.

Според сведенията на Al-Bīrūnī (973 – 1050 г.сл.Хр.) град Херат (Западен Афганистан) е бил известен с производството на висококачествена стомана, от която били изработвани изключително качествени мечове. В западната част на Арабския халифат като голям производствен център на мечове и други видове оръжие и снаряжение се е отличавал град Толедо (Испания).

Освен за качествата на арабските мечове арабските историци и географи споменават и за индийските мечове. Според al-Idrisī индусите били изключително умели в обработката на желязото и го превръщали в т.нар. „al-hind“ – индийско желязо, от което ковачите изработвали мечове с уникално високо качество, които превъзхождали тези на други народи.

Сабята навлиза във въоръжението на Арабския халифат като оръжие за близък бой от тюркските наемни конни войски от Централна Азия, които сформирали личната гвардия на абасидските халифи и за които сабите били основен елемент от нападателното им въоръжение. Тюркският корпус е бил създаден от халиф al-Mu'taṣim bi'llāh (218 – 227 А.Н. / 833 – 842 г.сл.Хр.), като именно оттогава започнало постепенното инфилтриране на този тип оръжие, характерно за леката и маневрена номадска конница, във военните традиции на халифата. Двуострият меч се запазва като основно оръжие за близък бой в арабската военна традиция до управлението на абасидския халиф al-Mutawakkil 'Alā 'llāh (232 – 247 А.Н. / 847 – 861 г.сл.Хр.). Той извършва военна реформа и заменя мечовете със саби. Оттогава мечът започва да придобива основно церемониални и ритуални функции, като арабите обвързват неговия символизъм пряко с Пророка и завоевателните му походи в Близкия изток. По-късно при управлението на халифа Nūr ad-Dīn (541 – 569 А.Н. / 1146 – 1174 г.сл.Хр.) отново е извършена реформа и двуострият меч е върнат на въоръжение при арабите. Наследникът на Nūr ad-Dīn – Salah ad-Din Yūsuf ibn Ayyūb, или известен още като Saladin (533 – 589 А.Н. / 1138 – 1193 г.сл.Хр.) продължил тази военна традиция и бил погребан с меча си. Окончателната замяна на меча със сабята във въоръжението на арабите е от времето на управлението

на мамелюкските халифи, но и тогава мечът се запазва вече като инсигния на мамелюшката власт. Мечът придобива изцяло символична функция, свидетелство за което е опасването на близоизточните владетели с бедуински мечове, като символ на тяхната власт. Пример за бедуински меч инсигния на властта с богата украса е т.нар. „меч на Ali“, съхраняван днес в музея в Истанбул.

В ареала на Долен Дунав са открити още няколко конструктивни елемента на мечове, за които се предполага, че са с близоизточен произход. През 1948 г. в Плиска е открит гард на меч (обр.15), който намира точни паралели с друг подобен гард от дунавската крепост Пъкююл луй Соаре (обр.16). Тези два предпазителя според Йотов са били част от „византийски тип“ мечове, като той ги включва към определения от него тип „Плиска-1948“. Гардът от Плиска и този от крепостта на румънския остров намират паралели и с предпазителя на меча от Галово, както и със споменатия по-горе гард с неизвестно местонахождение от Североизточна България (обр.2), с този на меча от частната колекция „Ватев“ и с предпазителя от интернет аукциона, чието местонахождение е посочено в Централна Арабия (обр.3). При всички тези образци е налична пластина, която обхваща основата на клина, което, както бе споменато, е особено характерно за „арабските“ мечове. Допълнителен аргумент съответните предпазители от Плиска и Пъкююл луй Соаре да бъдат определени като част от арабското военно дело, освен споменатите по-горе паралели, е още един техен точен аналог, съхраняван в Лувъра. За съответния гард има данни, че е открит в Египет. Той е изключително богато декориран с флорални мотиви, като също така върху него е изписан калиграфски арабски надпис, съдържащ част от текста на 112-ата сура от Корана, известна с името „al-Ikhlās“ („Пречистването“) (обр.17). Гардът е датиран IX – X в., в периода на управление на Фатимидска династия в Египет. При този предпазител също е налична характерната за арабските гардове пластина, обхващаща основата на клина на меча. Сходен на египетския гард от Лувъра е образец от частната колекция на Rifaat Sheikh al Ard в Женева. Той е посребрен и богато декориран с растителни мотиви, изпълнени с ниело. Предпазителят е датиран XII – XIII в. и се предполага, че е със селджукски произход (обр.18) (Nicolle, 2002: 164 – 165, fig.31). За съжаление, съответните предпазители на мечове от ареала на Долен Дунав не са открити в ясен археологически контекст, което не позволява конкретната им датировка и интерпретация на историческите събития, довели до попадането им в българските земи. Техните конструктивни особености и паралели дават основание да се предполагат близоизточният им произход и евентуалното присъствие на арабски наемници в редиците на византийската армия. Не бива да се изключва и възможността тези гардове да са били част от мечове, попаднали у ромеите вследствие на военна плячка или вследствие на търговски обмен на оръжия с Близкия изток.

Изключително ценна и интересна находка е откритият през 2005 година във Вътрешния град на Плиска бронзов гард на меч (обр.19). Той е бил депозиран заедно с други бронзови, железни, сребърни и медни предмети в яма, настлана с тухли. Бронзовият гард е с осмоъгълна втулка отгоре и с извити надолу рамена. В долната част втулката на гарда е с елипсовидна форма. Предпазителят е висок 67 мм и с максимална ширина 64 мм. Според Павел Георгиев предметите в съответната яма са депонирани вследствие на засилените печенежки нашествия в периода на 30-те – 40-те години на XI в., от които в Плиска има значителни следи. За този гард отново се предполага, че е с блискоизточен произход. В ямата, в която е открит, е намерена и бронзова матрица за производство на арабски монети с куфически надпис, за която споменах по-горе (обр.20) (Georgiev, 2008: 353 – 364, табл. XXVIII, обр. 4 – 8). Проучвателят на византийското и арабското въоръжение и снаряжение Nicolle определя гардовете с подобна форма като втулчати предпазители с яка. Според него и Hoffmeier подобни предпазители, както и такива с формата на буква D, са характерни на блискоизточните провинции на Източната Римска империя, и по-конкретно за арабското военно дело. Точен паралел на бронзовия гард от Плиска е предпазител, публикуван от Nicolle, открит в близост до ислямската поклонническа станция al-Rabatha в Саудитска Арабия, намираща се на пътя между Куфа и Мека (обр.21) (Nicolle, 1991: 312, fig.3-a). Съответният образец също е отлят от бронз и е датиран VIII – IX в. Допуска се, че е възможно гардът от Плиска, открит през 2005 година, и този от al-Rabatha да са били отлети от една и съща матрица поради категоричното им сходство⁵⁾ (Yotov, 2014: 7). През 1905 г., в югозападната част на акропола на Херсонес Таврически (Кримски полуостров) е открит още един напълно аналогичен на горните два образца предпазител на меч (обр.22) (Йотов, 2009: 251 – 261, рис.1). Той е отлят от бронз и е датиран в X в. Реално тези три бронзови гарда съставят една обща група предпазители на мечове с блискоизточен произход. Сред публикуваните от Nicolle художествени паметници също се откриват паралели на тези три предпазителя на мечове. Първият пример е каменният релеф върху фасадата на арменската църква „Surp Khach“ („Свети Кръст“), намираща се на остров Ахтамар в езерото Ван (Източна Турция) (обр.23). Релефът представя фигурата на старозаветния Голиат, който държи меч, чийто гард е с подобна форма като на предпазителя от Плиска, открит през 2005 година (Nicolle, 1991: fig.30). Църквата е датирана в първата половина на X в., но не е изключено каменният релеф да е бил изработен по-късно. Друг художествен паралел на бронзовия гард от Плиска са изображенията на два меча от арабския ръкопис „Kitab suwar al-kawakib al-thabita“, за който стана въпрос по-горе, датиран 1009/10 г.сл.Хр (Nicolle, 1991: fig.46). Необходимо е да отбележа, че точни аналогии на помелите и гардовете на тези мечове се откриват и в типологията на „византийските мечове“ на Hoffmeier. Още

един аналог на съответния бронзов гард от българските земи би могъл да се направи с изображения на мечове в коптското евангелие от Думиат (Египет) (обр.24) от 1180 г., чиито накрайници на ръкохватките намират паралели отново в класификацията на Hoffmeyer (Nicolle, 1991: fig.16, fig.48 a-c). В някаква степен като паралел на накрайника от Плиска би могъл да се приеме гардът на меч, изобразен в миниатюра на св. Георги Низиански от византийски ръкопис, датиран 80-те години на IX в. (обр.25) (Omont, 1929: folio 215v).

Изображенията на мечове и техните предпазители от коптското евангелие и арабския ръкопис „Kitab suwar al-kawakib al-thabita“ намират паралели и с предпазител на меч, открит в некропола Кунагота (Югоизточна Унгария), датиран ср. на X в. (обр.26:a), което дава основание да се търси аналогия и с бронзовите гардове от Плиска, Херсонес Таврически и al-Rabatha. Мечът от Кунагота е открит и публикуван от F. Mora през 1926 г. в гроб №1 от некропола, който е бил разрушен преди проучването му от археолозите (обр.26:b) (Móra, 1926: 123 – 135). Оръжието от нарушения гроб е открито заедно с две стремена, два броя обеци и солиди на император Роман I (920 – 944) (обр.26). Некрополът е датиран в тесните хронологически граници между 930 – 950 година и се предполага, че е маджарски (Kovács, 1993: 45 – 60). Гардът на меча не е характерен за Карпатския регион, като реално той е без точен аналог на Балканите. Специфичната му форма намира паралели в Близкия изток, което предполага, че е бил произведен там. Възможните интерпретации за попадането на меча в ареала на Карпатския басейн биха могли да са много и е трудно да се определи конкретната причина. Възможно е това оръжие да указва военното присъствие на араби наемници в региона или да е било взето като военна плячка от т.нар. „късни номади“, и по-конкретно от маджарите, ако се приеме, че гробът, в който е открит мечът, е част от „маджарски“ некропол. Nicolle публикува две бронзови матрици за производство на гардове, помели и накрайници на ножници, чийто произход е от територията на Иран. Едната се съхранява в музея на изкуството „Метрополитън“ (обр.27), а другата е от частна колекция (обр.28) (Nicolle, 2002: 163, fig. 29a-c). Именно техните форми намират точни паралели с бронзовия гард на меча от Кунагота. Nicolle датира двете матрици XII – XIV в. (Nicolle, 1999: 676, Kat. Nr. 543-a). Необходимо е да спомена, че по мое мнение формата на бронзовата матрица от Музея на изкуството „Метрополитън“, служеща за изработката на гардове и накрайници на ножници, намира аналог с накрайника на ножницата на меча от изображението на Голиат върху фасадата на арменската църква „Surp Khach“ на о. Ахтамар в езерото Ван. Гардът на меча от Кунагота намира паралели и в типологиите на Hoffmeyer и Dawson (обр.29), като последната се базира на изображения от ранносредновековни стенописи, ръкописи и каменни релефи. Според мен не е изключена и възможността откритите находки в гроб №1 от некропола Кунагота да са асинхронни поради факта, че гробът е бил разру-

шен. Въпреки че мечът е открит в гробен контекст от средата на X в., напълно възможно е оръжието да е по-късно от останалите предмети, включително и от солидите на Роман I, които са взети предвид като основен датиращ елемент. Също така не е изключено гардът на меча да е по-късен от клина и да е бил прикрепен към ръкохватката впоследствие. Тези предполагаеми възможности дават основание, ако не целият меч, то поне неговият гард да се датира по-късно от ср. на X – втората половина на X в. и да се отнесе към датировката от Nicolle на бронзовите матрици от Близкия изток за изработка на подобни предпазители.

Изключително интересен меч е открит в жудеца Ковашна в Румъния (обр.30). Изказани са различни предположения относно неговия произход, някои изследователи го определят като „византийски тип“, други го свързват с арабското военно дело, а трети предполагат, че е с „прабългарски произход“. Именно поради последното предположение прецених да включа този меч към настоящата публикация. Оръжието е открито през 1943 г. в селището Сфънту Георге в разрушен единичен гроб. Szekely съобщава, че мечът е открит в гроб, разкрит в руините на изоставена фабрика за тухли (Szekely, 1945: 1 – 15). Гробът е с ориентация изток – запад, като в гробната яма е регистрирано наличието на череп и кости на кон. Освен меча в ямата са поставени връх на копие, нож и други метални предмети. Мечът е с обща дължина 81,5 см, като от нея 75,5 см е клинът, а 6 см е ръкохватката, което дава основание да се предполага, че оръжието е било пригодено за една ръка. Липсват следи от наличието на костена или дървена облицовка на ръкохватката. Гардът е излят от бронз и е с дължина 11,5см. Szekely датира меча твърде рано в диапазона между V и VII в. Четиридесет години по-късно, през 80-те години на XX в., Kiss отбелязва, че този меч е характерен за т.нар. „късноаварски период“ (720 – 804 г.сл.Хр.) Впоследствие изказва мнение, че е възможно мечът да е по-късен, като го отнася към X – XI в. и го свързва с военното присъствие на маджари в региона, като вероятно е попаднал у тях вследствие на военна плячка от византийската войска. Именно Kiss предполага, че съответното оръжие е с „византийски произход“ (Kiss, 1987: 193 – 210). Heitel също свързва меча от Сфънту Георге с маджарските нашествия в Трансилвания, като предполага, че е попаднал в този ареал вследствие на походите на унагрския крал Стефан I (1000 – 1038) (Heitel, 1994 – 1995: 389 – 439). Йотов не приема мнението на Kiss и Heitel, като според него мечът е свързан с „прабългарската експанзия“ в Трансилвания през IX – X в., за която споменава Madgearu (Madgearu, 2002 – 2003 (2005): 41 – 5). Според Йотов мечът е с „византийски произход“, но е пряко свързан с българската доминация в региона през посочения по-горе период. Позовавайки се на сведенията на Madgearu за наличието на специфични артефакти от IX в. в Трансилвания, като депонирани елементи на въоръжението и

снаряжението с „византийски произход“, Йотов предполага, че „инвазията“ на прабългарите в този ареал е от времето на хан Крум (803 – 814), когато голяма част от византийските военнопленници са депортирани северно от Дунав в земите на Карпатския басейн. Според българския археолог гробът, в който е открит съответният меч, е част от „прабългарски некропол“ и би могъл да се отнесе към културната група „Баландиана А“, или т.нар. „Алба Юлия“, в Югоизточна Трансилвания, където са регистрирани области с „прабългарска археологическа култура“ (Yotov, 2014: 9). Първата област северно от Дунав с подобна култура била регистрирана около Алба Юлия (Румъния), където се намира некрополът Статия де Салваре II с около 1200 гроба (Țiplic, 2006), и при селищата Баландиана и Салник. Втората област е около Пояна, Чернат и Сфънту Георге, където са локализирани селища и некрополи с „прабългарски характер“, като според Йотов в този ареал не са регистрирани „маджарски“ некрополи (Yotov, 2011: 37). Трябва да се отбележи, че мечът от Сфънту Георге е случайна находка, произхождаща от единичен и разрушен гроб, който не е част от некропол. Напълно вероятно е наличието на некропол, но все още липсват археологически данни за други гробни съоръжения. Гробовете, чийто гробен инвентар е съставен от елементи на въоръжението и наличието на следи от конски погребения, са характерни както за авари и прабългари в периода VI – IX в., така и за маджари, печенегите и други представители на т.нар. „късни номади“ от X – XII в. Поради тази причина е изключително трудно да се конкретизира етническата принадлежност на гроба, а още по-малко – на оръжията, положени в него. След анализ на арабските мечове, извършен от Feher (2001), е възможно да се приеме, че и мечът от Сфънту Георге, подобно на този от Галово (обр.1), е с блискоизточен произход, като според мен тези две находки имат значителни сходства във формата на бронзовите си предпазители. Художествен паралел на меча от Румъния е открит върху фреска от манастира „Св.Лука“ в Беотия (до град Фокис), датиран X – XI в. Изобразен е Иисус Навин с меч, чийто гард е сходен с този на образа от Сфънту Георге (обр.31) (Chatzidakis, 1997: 16, fig.5). Интерес представлява помелът на меча от фреската, върху който е изобразена малка халка, служеща вероятно за закрепването на клуп за ръката.

Във връзка с темата за т.нар. „византийски мечове“ е необходимо да спомена за дефинирания от Weinberg през 1974 г. тип „Aradac-Kölked-Corinth“ (Weinberg, 1974: 512 – 521). Този тип мечове е определен като един от най-ранните. Дефиниран е на база открития меч във воински гроб от Коринт, публикуван от Weinberg (Weinberg, 1974), датиран кр. на VI – нач. на VII в. (обр.32), и неговите точни паралели с меч от гроб 85 от некропола Арадац (Сърбия) (обр.33) и още един образец от гроб 259 от некропола Кьолкед (Унгария) (обр.34). Някои изследователи предполагат, че тези образци са принадлежали

на аварски воители, тъй като са открити в гробове, част от късноаварски некрополи. Kiss предполага, че тези мечове са с южен произход (Kiss, 1987: 193 – 210), а немският изследовател Eger публикува гард на меч, който е с напълно аналогична форма на предпазители на мечовете от Коринт, Арадац и Кьолкед, открит в Йерусалим (обр.35), което навежда на мисълта, че тези мечове, определяни, като „византийски“, биха могли да се окажат с блискоизточен произход (Eger, 2011). Друга интересна находка, определена от изследователя Szőke като „византийски меч“, е открита в гроб 55 от късноаварския некропол Гарабонц I (Унгария) (обр.36), датиран втората половина на IX в. (Szőke, 1992: 92 – 96, taf. 18; 20, 63). Този меч намира точни паралели с подобен образец от Харков (Украйна) (обр. 36:a) и с меч от територията на Иран, датиран в периода на управлението на Саманидите – VIII – IX в. (обр. 36:b). Помелът на мечта от некропола Гарабонц I е аналогичен с няколко подобни накрайника на ръкохватки, открити в ареала на Долен Дунав. Сходен помел е намерен в крепостта на дунавския остров Пъкуюл луй Соаре (Обр.37)⁶, както и в пласта от X в. на средновековното селище над късноантичния Абритуc (обр.37:a). Други два подобни помела от българските земи са открити в Плиска (обр.37:b), датиран отново в X в., и южно от Дръстър (обр.37:c), като вторият е открит заедно с друг тип елементи на въоръжението и снаряжението и се предполага, че вероятно е попаднал в крепостта по време на загубената от византийската войска битка при Дръстър през 1087 г. срещу печенегите. Напълно аналогична сферична форма с пъпка в горната част има накрайник на ръкохватка на меч от частната колекция на Rifaat Sheikh al Ard в Женева (обр.37:d). Този помел е изработен от сребро и върху него е регистриран надпис, посветен на принц Abi'l Ghanā'im Manṣūr Billah. Именно този образец дава основание да се предполага, че този тип помели вероятно са част от арабското военно дело, което, от своя страна, е поредното доказателство за сравнително масовото разпространение на елементи на въоръжението с блискоизточен произход през IX – XI в. не само на територията на Източната Римска империя, но и в отделни точки на Западна, Централна и Източна Европа. Помели с подобна форма открих и в типологията на Hoffmeier, което означава, че вероятно този тип накрайници на ръкохватки са били доста популярни във Византия.

Всички тези мечове и техни конструктивни елементи, открити в централно- и източноевропейските територии, които намират паралели с находки от Близкия изток, дават основание да се търсят различни интерпретации за попадането им в земите на Стария континент. Възможно е наличието на арабски контингенти, наети от византийския император, или търговски обмен на оръжие с блискоизточните територии. Също така е възможно те да са попаднали в тези земи вследствие на военна плячка или дар. Каквато и да е причината, неоспорим факт е, че сами по себе си арабските мечове са били изключителни прободно-сечащи оръжия за близък бой поради високите си качества и ефективност.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Единственият аналог на меча от Галово в българските земи е споменатият образец от колекцията „Ватеви“, но поради липсата на публикация все още е трудно да се определи до каква степен са сходствата. Факт е обаче, че формата на гарда на меча от частната колекция е изключително аналогична на предпазителя на меча от Островския вал. След предстоящото в скоро време издаване на каталога на средновековните оръжия от колекцията „Ватеви“ ще бъде възможно да се обърне по-подробно внимание на тези проблеми.
2. Датировка е поставена от American Numismatic Society, New York, с инвентарен номер – ANS 1970, 63,1
3. Инвентарният номер на меча в музея Топкапъ е – inv.№2/129.
4. Съвременните исторически изследвания поставят под съмнение събитията, свързани с град Мута. Според някои изследователи става дума за митологични реминисценции от сакралната история на ранния ислям.
5. Йотов обособява бронзовия гард от Плиска в отделен тип „Плиска-2005“.
6. Формата на този помел се различава от тази на останалите споменати находки, тъй като е цилиндрична, а не сферична, но има характерната пъпка в горната си част, както и при останалите помели от този тип.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Georgiev, P. (2008). Kalap za monetovidni znatsi (brakteati) s psevdokuficheski nadpis ot Pliska. – Vav: Yordanov, I. (red.) *Simpozium Sto godini ot rozhdenieto na d-r Vasil Haralanov (1907 – 2007), 13 – 15 septemvri 2007*. Shumen, 353 – 364, tabl. XXVIII, 4 – 8 [Георгиев, П. (2008). Калъп за монетовидни знаци (брактеати) с псевдокуфически надпис от Плиска. – В: Йорданов, И. (ред.) *Симпозиум „Сто години от рождението на д-р Васил Хараланов“ (1907 – 2007), 13 – 15 септември 2007*. Шумен, 353 – 364, табл. XXVIII, 4 – 8].
- Dimitrov, Hr. (1998). *Balgaro-ungarski otnoshenia prez srednovekovieto*. Sofia [Димитров, Хр. (1998). *Българо-унгарски отношения през Средновековието*. София].
- Ivanov, Y. (1931). *Balgarski starini iz Makedonia*. Sofia, (fototip.izd. 1970) [Иванов, Й. (1931). *Български старини из Македония*. София, (фототип.изд. 1970)].
- Yotov, V. (2004). *Vaorazhenieto i snaryazhenieto ot balgarskoto Srednovekovie (VII – XI vek)*. Sofia: izd. „Zograf“ [Йотов, В. (2004). *Въоръжението и снаряжението от българското Средновековие (VII – XI век)*. София: изд. „Зограф“].
- Yotov, V. (2009). *Perekrest'ye mecha iz Khersonesa, Antichnaya drevnost' i sredniye veka*, 39, YEkaterinburg [Йотов, В. (2009). *Перекрестье*

- меча из Херсонеса, *Античная древность и Средние века*, 39, Екатеринбург].
- Yotov, V. (2014). *Vizantiyskiyat mech (VII–XI vek)*. – V: *Tzar Samuil (+ 1014) v bitka za Bulgaria*. Sofia [Йотов, В. (2014). *Византийският меч (VII – XI век)*. – В: *Цар Самуил (+ 1014) в битка за България*. София].
- Yotov, V. (2015). *Predpazitel na mech ot Pliska, Pliska-Preslav*, 11, str. 233 – 241 [Йотов, В. (2015). *Предпазител на меч от Плиска, Плиска – Преслав*, 11, стр. 233 – 241].
- Minaeva, O. & Holmkvist, L. (2012). *Balgarski paraleli na iztochnite nahodki na metaloplastikata ot Birka*. Plovdiv: izd. „Letera“ [Минаева, О. & Холмквист, Л. (2012). *Български паралели на източните находки на металопластиката от Бирка*. Пловдив: изд. „Летера“].
- Alexander, D. Dhu'l-Faqar and the Legacy of the Prophet, in *Gladius*, XIX.
- Alexander, D. (2001). Swords and sabers during the Early Islamic Period, in *Gladius*, XXI.
- Bass, G. (1978). Glass Treasure from the Aegean. *National Geographic*: vol. 153, no. 6, June.
- Chatzidakis, M. (1997). *Hosios Loukas*. Athens.
- Diaconu, P. & Vilceanu, D. (1972). *Pacuiul lui Soare. I. Cetatea bizantină*. Bucuresti.
- Dawson, T. (2007). *Byzantine Infantryman. Eastern Roman Empire c. 900 – 1204*. Oxford.
- Eger, C. (2011). Die Schwerter mit bronzener Parierstange vom Typ Aradac-Kölked-Korinth. Zur Frage byzantinischer Blankwaffen des ausgehenden 6. und 7. Jahrhunderts. – *Acta Archaeologica Hungarica*.
- Fehér, B. (2001). Byzantine sword art as seen by the Arabs. *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 41.
- Heitel, R. R. (1994 – 1995). Die Archäologie der ersten und zweiten Phase des Eindringens der Ungarn in das innerkarpatische Transilvanien. *Dacia N. S.* XXXVIII – XXXIX.
- Hoffmeyer, A., B. (1966), *Military Equipment in the Byzantine Manuscript of Scylitzes in Biblioteca Nacional in Madrid*. Granada.
- Kiss, A. (1987). Frühmittelalterliche Bizantinische Schwerter im Karpatenbecken. *Acta Archaeologica Hungarica* XXXIX.
- Kiss, A. (1996). *Das awarenzeitlich-gepidische Gräberfeld von Kölked-Feketekapu A*. Innsbruck.
- Kolias, T. (1988). *Byzantinische Waffen*. Wien.
- Kovács, L. (1993). Waffenwechsel vom Sabel zum Schwert. Zur Datierung der Ungarischen Gräber des 10 – 11, Jahrhunderts mit zweischneidigem Schwert, *Fasciculi Archaeologiae Historicae* 6.

- Laurent, V. (1940). Ο Βαρδαριωτών ητοι Τουρκών. Perses, Turcs asiatiques ou Turcs hongrois?. – *ИБИД*, XVII – XVIII.
- Madgearu, A., Transilvania and the Bulgarian expansion in the 9th – 10th centuries, *Acta Musei Napocensis* 39 – 40, II, 2002 – 2003 (2005).
- Marschak, B. (1986). *Silberschätze des Orients*. Leipzig.
- Móra, F. (1926). Lovassírok Kunágotán – Reitergräber aus der Landnahmezeit in Kunágota. *Dolg* 2.
- Nicolle, D. (1999). *Arms and Armour of the Crusading Era 1050 – 1350: Islam, Eastern Europe and Asia*. London.
- Nicolle, D. (1991). Byzantine and Islamic Arms and Armour; Evedence for Mutual Influence, *Graeco – Arabica*, 4.
- Nicolle, D. (2002). Two swords from the foundation of Gibraltar, *Gladius* 22.
- Omont, H. (1929). Miniatures des plus anciens manuscrits grecs de la Bibliotheque Nationale du VI-e au XIV-e siecle.
- Szekely, Z. (1945). Adatok a Szekelyfold nevrandorlas korahoz, *Сфънту Геопре*.
- Szőke, B. M., Karolingerzeitliche Gräberfelder I – II von Garabonc-Ófalu. – In: B. M. Szőke, und K. Éry, R. Müller, L. Vándor (1992). *Die Karolingerzeit im Unteren Zalatal. Gräberfelder und Siedlungsreste von Garabonc I-II und Zalasabab-Dezsősziget. Antaeus*, 21. Budapest.
- Țiplic, I. M., *Transilvania in the Early Middle Ages (7th – 13th C.)*, Alba Iulia, 2006.
- Weinberg, G., D. (1974). A Wandering Soldier's Grave in Corinth. – *Hesperia*, 4.
- Yotov, V., Byzantine time swords (10th–11th centuries) in Romania. – In: *Studia Universitatis Cibiniensis* (Series Historica), VIII, Supplementum 1, Sibiu, 2011.
- Yotov, V. (2014). The Kunagota sword-guard and two bronze matrices for sword-hilt manufacture from Iran. – In: *Avars, Bulgars and Magyars on the Middle and Lower Danube*, София – Piliscsaba, 125 – 132.
- Yucel, U. (1988). *Al sayfi al-Islam*. Kuwait.

Интернет ресурси / Internet resources

<<http://www.warfare.altervista.org/11/Bodley-Marsh144-p111-Perseus.htm>> (11.4.2017)

Приложение

Обр. 1, 1:а. Меч и бронзов предпазител от Островския вал край Галово, Врачанско (РИМ – Враца, инв. № 457), сн. на автора, с мащаб

Обр. 2. Бронзов гард на меч (частна колекция, местонамиране в Североизточна България (по Yotov, 2014, 10, табл. VIII, фиг. 2), без мащаб

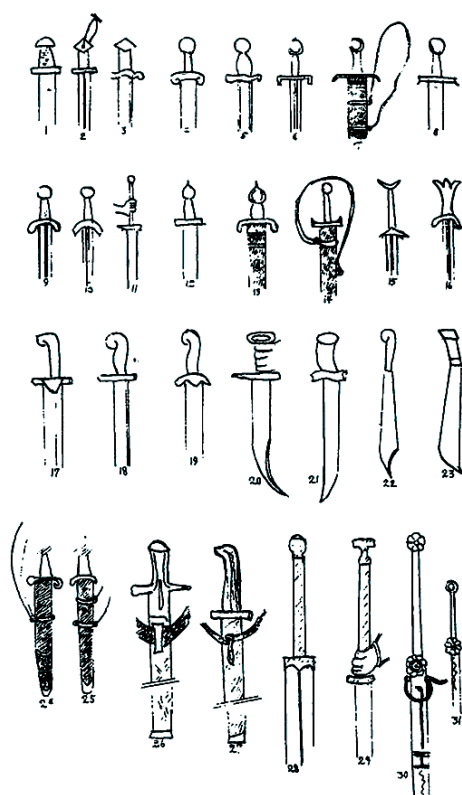
Обр. 3. Бронзов гард на меч от Централна Арабия с неизяснено местонахождение (по Yotov, 2014, 10, таб. VIII, фиг.3), без мащаб

Обр.4. “Ricasso” или т.нар. „италиански захват“

Обр.5. Сасанидско сребърно блюдо, върху което е изобразен сасанидският владетел Шапур III (383 – 388 г. сл.Хр.), пронизващ леопард. Открито е в Пермска област (по Marschak, 1986: 373, fig.182)

Обр.6. Типология на „византийските мечове“ по Hoffmeyer (1966, fig.16.)

Обр.7. Златна монета на халиф Абдул Малик (по Alexander 1999, 172, fig.3), без мащаб

Обр. 8. Гипсова статуя на арабски воин от двореца Khirbat al-maʿjar (Йордания) (по Alexander, 2001: 194, fig.1)

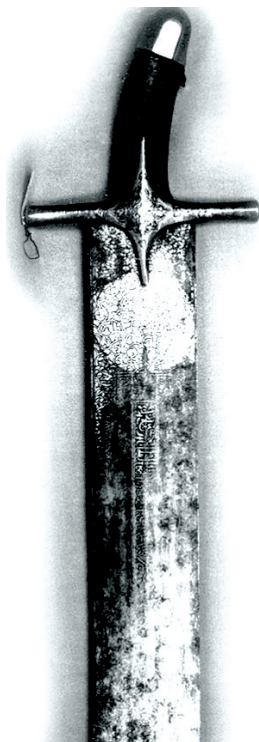
Обр. 9. Воин, олицетворяващ съзвездие Персей в арабския ръкопис „Kitab suwar al-kawakib al-thabita“ (източник: <http://www.warfare.altervista.org/11/Bodley-Marsh144-p111-Perseus.htm>)

Обр. 10. Миниатюра от арабски ръкопис, датиран в XVI век, представяща битка между две арабски племена (по Alexander, 2001: 197, fig.3)

Обр. 11. „Меч на Umar“ (no Alexander, 2001: 202, fig.5), без мащаб

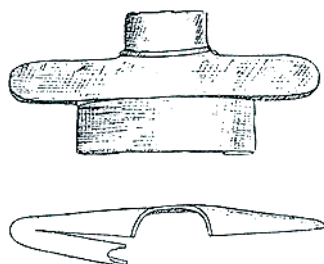
Обр. 12. „Меч на Ali“ (no Alexander, 2001: 198, fig.4.), без мащаб

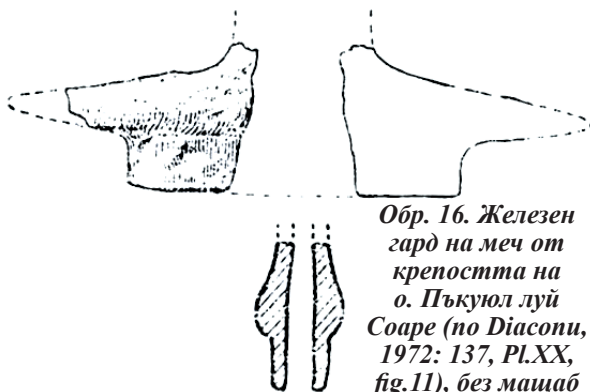
Обр. 13. Дирхам на халиф *Ismā'īl ibn Aḥmad* (892 – 907 г. сл. Хр.) от Преслав – (Minaeva & Holmkvist, 2012: 110, ил. 62), без мащаб

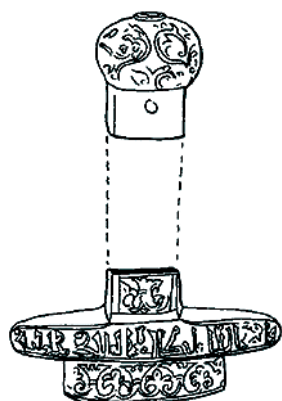
Обр. 14. Дирхам на халиф *Muḥammad al-Mahdī* (775 – 785 г. сл. Хр.), Долни чифлик, Варненско (Minaeva & Holmkvist, 2012: 110, ил. 61), без мащаб

Обр. 15. Железен гард на меч, Вътрешен град на Плиска (по Yotov, 2004, таб. XXIX, кат. №428), без мащаб

Обр. 16. Железен гард на меч от крепостта на о. Пъкуюл дуй Соаре (по Diaconi, 1972: 137, Pl.XX, fig.11), без мащаб

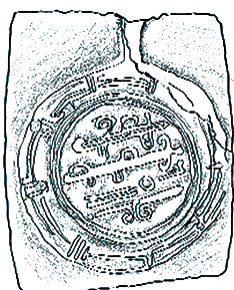
Обр. 17. Бронзов гард и накрайник на ръкохватка на меч от Египет, съхранени в Лувъра (по Nicolle, 2002: 179, fig. 114), без мащаб

Обр. 18. Посребрен гард на меч от частната колекция на Rifaat Sheikh al Ard в Женева (по Nicolle, 2002: 165, fig. 31), без мащаб

Обр. 19. Бронзов гард на меч, Вътрешен град на Плиска (по Yotov, 2015: 234, обр. 1), без мащаб

Обр. 20. Бронзова матрица за производство на арабски монети (по Георгиев, 2008: 353 – 364, табл. XXVIII, 4 – 8), без мащаб

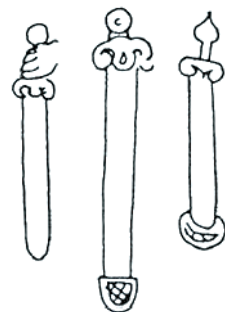
Обр. 21. Бронзов гард на меч от ислямската поклонническа станция Al-Rabadhah в Саудитска Арабия (по – Nicolle, 1991: 312, fig.3-a), без мащаб

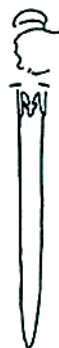
Обр. 22. Бронзов гард на меч от Херсонес Таврически (по Yotov, 2009: 251 – 261, рис.1), с мащаб

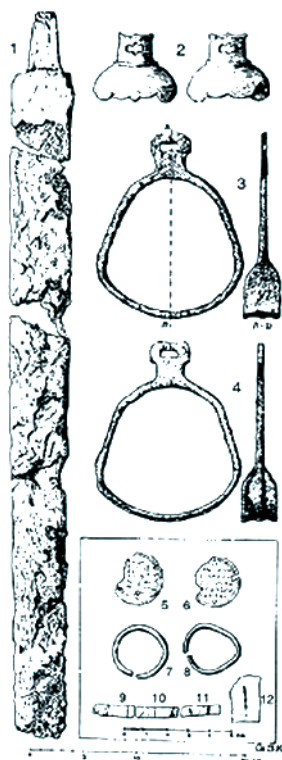
Обр. 23. Каменен релеф на Голиат върху фасадата на арменската църква "Surp Khach" („Свети Кръст“) (по Nicolle, 1991, fig.30)

Обр. 24. Изображения на мечове от коптско евангелие от Думиат (Египет) (по Nicolle, 1991, fig.48: a-c).

Обр. 25. Мечове, изобразени в миниатюра на св. Георги Низиански, от византийски ръкопис, датиран 80-те години на IX век (по Otoni, 1929, folio 215v)

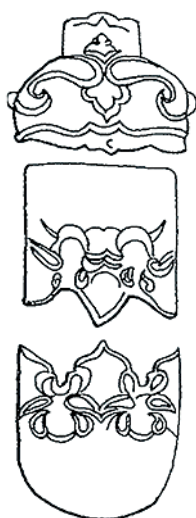
Обр. 26. Находки от гроб №1 от некропола Кунагота (Югоизточна Унгария) (по Móra, 1926, 123 – 135), без мащаб.

Обр. 26: а. Бронзов гард на меч от гроб №1 от некропола Кунагота (по Yotov, 2014: 127 fig.1), без мащаб

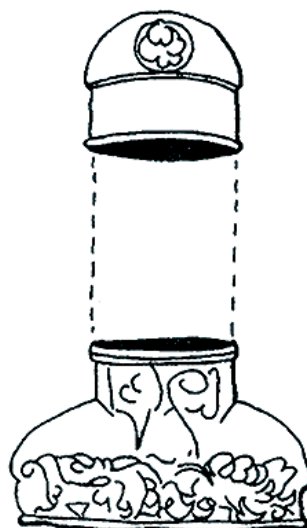

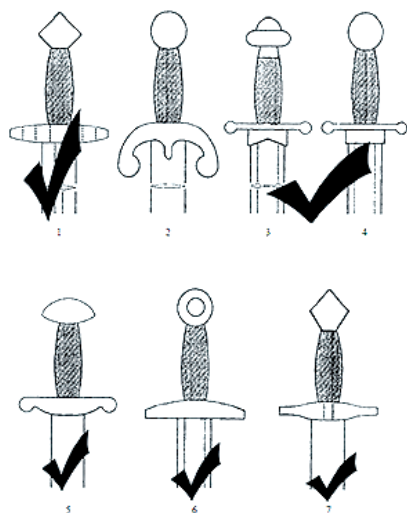
Обр. 26: б. Меч от гроб №1 от некропола Кунагота (по Yotov, 2014: 127 fig.1), без мащаб

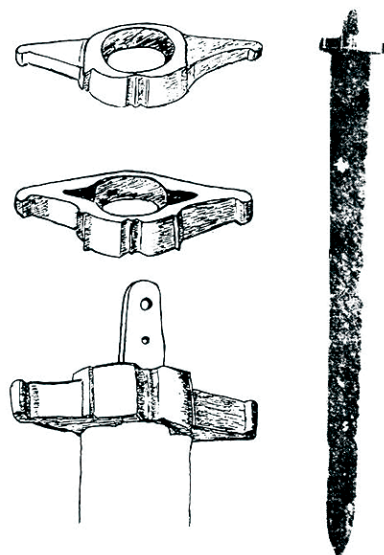
Обр. 27. Бронзова матрица за производство на гардове и накрайници на ножници на мечове, съхраняваща се в Metropolitan Museum of Art (по Nicolle, 2002: 163, fig. 29a – c), без мащаб

Обр. 28. Бронзова матрица за производство на гардове и помели на мечове, намираща се в частната колекция на Rifaat Sheikh al Ard в Женева (по Nicolle, 2002: 165, fig. 30), без мащаб

Обр. 29. Типология на мечовете от територията на Византия от периода X – XIII век, по T.Dawson (2007)

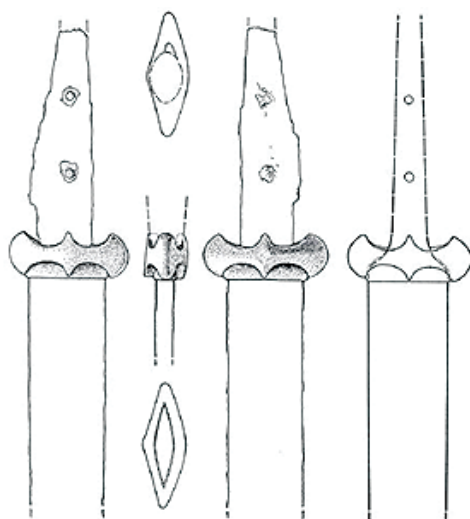

Обр. 30. Меч от Сфънту Георге (Румъния) (по Kiss, 1987: 206, abb. 7), без мащаб

Обр. 31. Фреска от манастира „Св. Лука“ в Беотия, представляща Иисус Навин (по Chatzidakis, 1997: 16, fig.5)

Обр. 32. Меч от воински гроб
от Коринт (по Yotov, 2014: 4,
табло I, фиг.3; Weinberg 1974,
512 – 521), без мащаб.

Обр. 33. Меч от гроб
85 от некропола
Арадац (Сърбия) (по
Yotov, 2014: 4, табло
I, фиг.1; Kiss, 1987:
196, Abb. 2), с мащаб

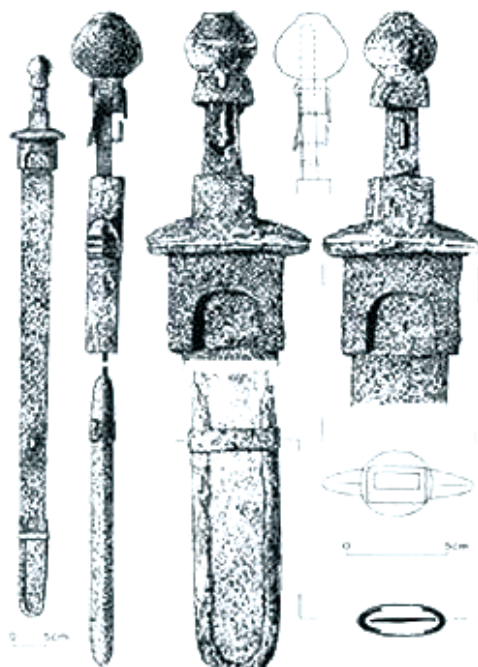

Обр. 34. Меч от гроб
259 от некропола
Кьолкед (Южна
Унгария) (по Yotov,
2014: 4, табло I, фиг.2;
Kiss, 1996: 229, Abb. 37,
fig.113), с мащаб

Обр. 35. Гард на меч от Йерусалим (по Yotov, 2014: 4, табло I, фиг.4; Eger 2011), без мащаб

Обр. 36. Меч от гроб 55 от късноаварския некропол Гарабонц I (Унгария) (по Szőke, 1992: 92 – 96, taf. 18; 20, 63), с мащаб

Обр. 36: а. Меч от Харков (Украйна) (по Yotov, 2014: 5, табло II, фиг.2), без мащаб

Обр. 36: в. Меч от
територията на Иран
(по Yotov, 2014: 5, табло II,
фиг.3), без мащаб

Обр. 37. Накрайник
на ръкохватка на
меч от крепостта
на о. Пъкуюл луй
Соаре (Румъния)
(по Yotov, 2014: 11,
таб.IX, фиг.1),
без мащаб

Обр. 37: а. Накрайник на
ръкохватка на меч от
средновековното селище
над късноантичния
Абритус (по Yotov, 2014: 11,
таб.IX, фиг.2), без мащаб

Обр. 37: в. Накрайник на
ръкохватка на меч от
Плиска (по Yotov, 2014: 11,
таб. IX, фиг. 3), без мащаб

Обр. 37: с. Накрайник за
ръкохватка на меч
с неизвестно местонамиране,
южно от Дръстър (по Yotov
2014, 11, табл. IX, фиг. 4),
без мащаб

Обр. 37: d. Сребърен
накрайник на ръкохватка
на меч от частната
колекция на Rifaat Sheikh
al Ard в Женева (по Yotov
2014: 11, табл. IX, фиг. 5),
без мащаб

EARLY MEDIEVAL „ARABIC” SWORDS IN BULGARIAN LANDS TODAY

Abstract. This article aims at presenting for the first time a different interpretation of the origin of part of the archaeological findings from the Bulgarian lands related to the Early Middle Ages armament for close combat and in particular with the swords and their structural elements. On the basis of parallels and reports from artistic and written sources, the examined samples of arms are viewed through the prism of the Arab (Middle East) military art, which undoubtedly influenced the development of Byzantine military art. It is known that the Eastern Roman Empire (as any empire) is multicultural in its population. A large number of cultures scattered across vast areas of Eastern Europe and Asia are intertwined. This is the reason why we would expect to find the elements of armament, specific for territories far away from Balkans and to relate their occurrence on the lands of First Bulgarian Kingdom with the direct Byzantium influence. Close attention has been paid to the Middle East narratives, which mention the development of Middle East arms centers during the Early Caliphate – VII – VIII century. The great similarity in the constructive meaning of the Early Medieval cut and thrust weapons and their structural elements found in the territory of the Balkans and Middle Europe with examples from the Middle East, suggests that if not directly imported from Asia Minor /by commerce, military way or gifts/they were manufactured under Middle Eastern influence and probably represent a derived part of Middle Eastern military art.

✉ **Mr. Samuil Kamburov, PhD student**

Department of Archeology
University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: sami4@abv.bg